Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Asiantuntijapyyntönne HE 125/2024 vp

Lausunto hallituksen esityksestä laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutus etuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi

Kiitän kutsusta tulla kuulluksi Sosiaali- ja terveysvaliokuntaan hallituksen esityksestä 125/2024 vp.

Esityksessä ehdotetaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kelan kuntoutusrahojen alaikärajan nostamista 16 vuodesta 18 vuoteen. Myös alle 16-vuotiaan vammaistuen ikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen, jolloin nuori siirtyisi aikuisille tarkoitettujen vammaisetuuksien piiriin täytettyään 18 vuotta. Lisäksi ehdotetaan poistettavaksi mahdollisuus myöntää työttömyysetuutta alle 18-vuotiaalle työnhakijalle, joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen. Ehdotuksia perustellaan säästötoimien lisäksi sillä, että nuorten oppivelvollisuuden ikäraja on nostettu 18 vuoteen ja vanhempien elatusvelvollisuus jatkuu täysi-ikäisyyteen asti. Perusteluina käytetään myös kansainvälisiä esimerkkejä verrokkimaista ja järjestelmän selkeyttämistä.

Yleisesti voidaan todeta, että työkyvyttömyyseläkettä ei tulisi ensisijaisesti myöntää alaikäisille tai nuorille henkilöille mielenterveydellisten ongelmien vuoksi. Esityksen perusteluissa todetaan, että suurimmalla osalla alle 18-vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeellä olevista diagnoosina ovat mielenterveysongelmat. Kansainvälinen vertailu osoittaa myös, että Suomen käytäntö poikkeaa muiden Pohjoismaiden linjauksista.

Esityksessä käsitellyt etuudet koskevat sangen pientä osaa nuorista Kelan nuorten kuntoutusrahaa lukuun ottamatta. Kelan kuntoutusrahojen ikärajan nosto koskettaa liki 10 000 alle 18-vuotiasta. Valtaosa heistä saa nuoren kuntoutusrahaa. Yleisin diagnoosi on mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Nuoren kuntoutusraha tuli uutena etuutena voimaan vuoden 1999 alusta ja sitä on muutettu sen jälkeen useasti. Nuoren kuntoutusrahan tarkoituksena oli, että sellainen nuori, jonka työkyky on heikentynyt, tulisi mahdollisen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen sijasta aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen piiriin.

Nuorten kuntoutusrahan vaikuttavuudesta ei ole tieteelliset kriteerit täyttävää vaikuttavuustutkimusta. Esityksen perusteluissa käsitellään seurantatutkimuksia ja kyselyjä nuorten kuntoutusrahan saajista ja kokemuksista. Niiden pohjalta on mahdotonta arvioida, onko nuorten kuntoutusraha vähentänyt nuorten siirtymistä

työkyvyttömyyseläkkeelle tai syrjäytymistä ylipäänsä. Nuoren kuntoutusrahasta ei ole tehty arviointitutkimusta sellaisella tutkimusastelemalla, joka mahdollistaisi kausaalivaikutusten arvioinnin. Tämä ei ole poikkeuksellista, vaan kuvastaa yleisesti Suomen tilannetta siitä, että lainmuutoksista tehdään harvoin huolellisesti suunniteltua ja luotettavia jälkikäteisarviointeja.

Ehdotusten yhteisvaikutuksia on vaikea arvioida jo pelkästään muutosten runsauden vuoksi. Suurin vaikutus liittyy kuntoutusrahan alaikärajan nostoon 18 vuoteen, jonka arvioidaan vähentävän kuntoutusrahakustannuksia noin 50 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen. Nuorten kuntoutusrahan alaikärajan nostamisen taloudellisten vaikutusten arviointia helpottaisi tieto siitä, kuinka moni 16–17-vuotias nuoren kuntoutusrahan saaja asuu vanhempiensa kanssa ja kuinka moni itsenäisesti. Esityksessä todetaan yleisesti, että suurin osa alaikäisistä asuu vanhempiensa luona. Näin ollen voidaan olettaa, että muutokset kasvattavat alaikäisen nuoren vanhempien vastuuta nuoren toimeentulosta.

On huomionarvoista, että ikärajojen noston yhteydessä 18 vuoteen olisi ollut johdonmukaista laajentaa lapsilisän maksaminen myös 18 ikävuoteen saakka. Ikärajojen noston arvioidut 48,5 miljoonan euron säästöt julkisissa menoissa olisivat lähes kattaneet yhden ikäluokan lapsilisäkustannukset. Lapsilisän ulottaminen 18 ikävuoteen saakka olisi ollut linjassa esityksessä esitettyjen tavoitteiden kanssa, säästötavoitetta lukuun ottamatta.

Pasi Moisio

Tutkimusprofessori

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos